

СТАЛИЙ РОЗВИТОК, ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ТА АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА

УДК 339.544

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Іксарова Н.О., к.е.н.

E-mail: iksarovanatali@gmail.com

Київський національний торговельно-економічний університет

У статті досліджено стан та тенденції розвитку промислового комплексу України. Виявлено, що протягом останніх років спостерігалася сповільнення темпів зростання промислового виробництва, яке, на тлі політико-економічної кризи, переросло у стагнацію промислового комплексу. Незначні темпи зростання протягом останніх років спостерігалися у сфері харчової, легкої та деревообробної промисловості, проте позитивної динаміки цих галузей не вистачило для гальмування регресивних процесів у виробничій сфері. Було визначено, що одним з напрямів розвитку промислового комплексу в контексті підвищення його конкурентоспроможності має стати екологізація, заходи щодо якої повинні реалізуватися спільними зусиллями бізнесу та держави. У якості основних інструментів державної підтримки екологоорієнтованих підприємств було визначено надання пільгових кредитів на купівлю устаткування, впровадження податкових канікул та надання інформаційної підтримки експортерам екологічної продукції.

Ключові слова: виробництво, промисловий комплекс, екологізація виробництва, державна підтримка

UDC 339.544

PROBLEMS AND PROSPECTS OF GREENING OF UKRAINIAN INDUSTRY

Iksarova N.O., PhD in Economics

E-mail: iksarovanatali@gmail.com

Kyiv National University of Trade and Economics

Current state and trends of the development of domestic production in Ukraine were analyzed in the article. It was revealed that over the past years the decrease of growth in industrial production developed into a stagnation of industrial complex. Slight growth was observed in recent years in the food, textile and wood industry, but the positive dynamics of these sectors was not enough to inhibit the regressive processes in the manufacturing sector in general. It was determined that one of the areas of industrial development in the context of competitiveness increase is the greening. It was grounded that measures in this sphere should be provided on the joint efforts of

business and government. As the main instruments of state support for ecologically-oriented enterprises concessional loans for the purchase of equipment, introduction of tax holidays and information support for exporters of environment-friendly products were identified.

Keywords: manufacturing, industry, greening, state support

Актуальність проблеми. Глибока криза, що охопила всі сфери вітчизняної економіки, призвела не лише до гальмування темпів економічного розвитку, але і до загострення проблем невідповідності товарів та послуг, які виробляються в Україні, вимогам сучасного ринку. Сьогодні українські товари на ринках країн, що розвиваються, є здебільшого неконкурентоспроможними за ціною, тоді як в економічно розвинутих країнах попит на них обмежується високими стандартами якості та екологічними вимогами. Це призводить до того, що в умовах відсутності достатнього внутрішнього споживання та зниження можливостей збуту продукції за кордон навіть ті нечисельні вітчизняні компанії, які попри несприятливі умови все ще функціонують в Україні, вимушені зменшувати обсяги діяльності або взагалі іти з ринку. У таких умовах особливого значення набуває формування та реалізація в Україні заходів державної підтримки виробничих підприємств, орієнтованих на виготовлення товарів, які повністю відповідають міжнародним стандартам.

Сьогодні одним з напрямів перебудови промислового комплексу України має стати його екологізація. Практика свідчить, що після повного переходу до «зелених технологій» виробничі компанії мають змогу мінімізувати витрати на виробництво продукції — енергозберігаючі технології чи технології вторинної переробки, впровадження яких вимагає значних стартових витрат, спроможні у перспективі мінімізувати видатки компанії на 15-17%[4]. Окрім цього, екологічно правильна продукція користується попитом на зовнішніх ринках, тому перехід до її виробництва дозволить українським компаніям знайти нові ринки збуту, що позитивно позначиться на розвитку вітчизняної економіки. Беззаперечним є також позитивний вплив екологізації промислового комплексу на якісні параметри довкілля в Україні — рівень екологічної безпеки в країні є нині вкрай низьким, з огляду на що перехід виробництва на «зелені» рейки дозволить вирішити одну з ключових проблем національного господарства.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питанням екологізація вітчизняної промисловості присвячені роботи А. Алаєва, С. Дорогунцова, М. Долішнього, Д. Львова. А. Олійника, М. Пашкевича, Т. Паламарчука, О. Бурматової, Ж. Тіхонова. У той самий час, проблеми екологізації

промислового комплексу України в контексті системної трансформації економіки у посткризовому періоді не знайшли достатнього висвітлення у науковій літературі, що і обумовило інтерес до поглибленого дослідження даної проблеми.

Мета роботи: дослідження перспектив екологізації промислового комплексу України в контексті підвищення міжнародної конкурентоспроможності України та посилення її позицій на світових товарних ринках.

Викладення основного матеріалу дослідження. Протягом останніх років промисловий комплекс України перебував у стані глибокої кризи. Протягом останніх 5-ти років спостерігалось зниження темпів зростання обсягів виробництва за більшістю видів економічної діяльності, а у 2013 – 2014 рр., на тлі глибокої політико-економічної кризи, зо має місце в Україні, відбулося зниження обсягів виробництва (табл. 1).

Найбільшою мірою вплив кризи відчули на собі підприємства, що здійснюють виробництво коксу та продукції нафтопереробки, машинобудування, енерго- та водопостачання. Найбільш стійкими до зовнішніх викликів були фармацевтична галузь, харчова та легка промисловість, виробництво деревини.

Попри істотне зниження обсягів промислового виробництва, структура промислового комплексу України протягом останніх років не зазнала істотних змін. Основними сферами спеціалізації України залишаються харчова промисловість (21,33% у 2014 р.), металургія (19,03% у 2014 р.) та енергопостачання (18,16% у 2014 р.) (рис. 1).

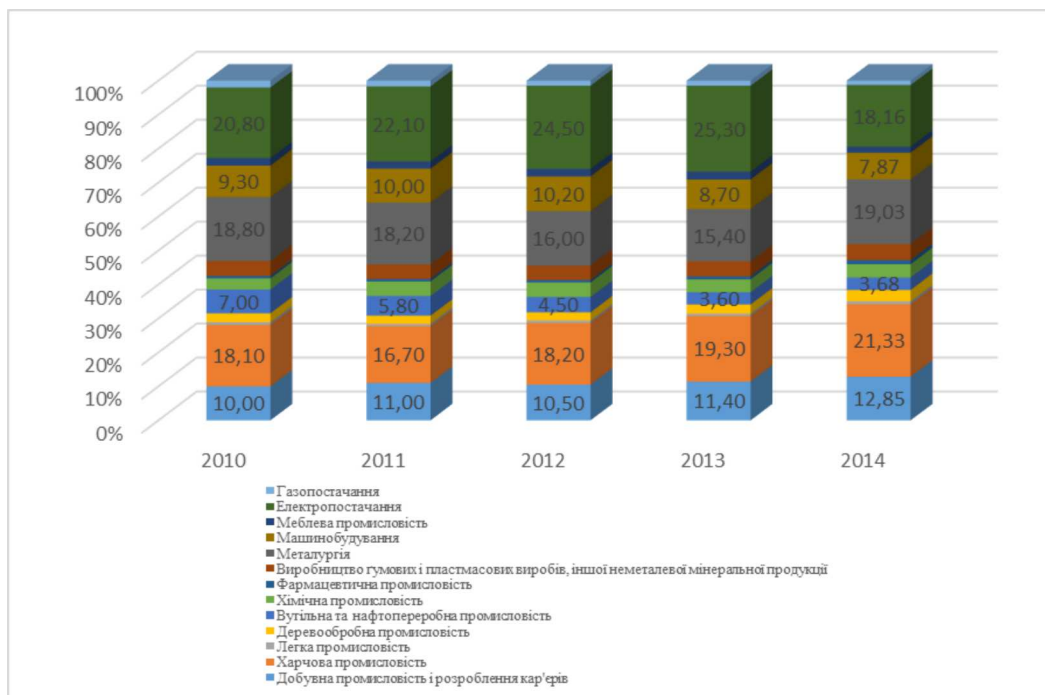

Рис. 1. Структура промислового комплексу України у 2010 – 2014 рр., %
Джерело: [1]

Таблиця 1. Динаміка обсягів виробництва промислових товарів
за видами економічної діяльності у 2010 – 2014 рр.

Вид економічної діяльності	Обсяг виробництва, млн. грн.					Темп зростання				
	2010	2011	2012	2013	2014	2011/ 2010	2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013	2014/ 2010
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>	<i>11</i>
Промисловість	1065850,50	1331887,60	1400680,20	1354130,10	1195592,40	1,25	1,05	0,97	0,88	1,12
<i>Добувна промисловість і розроблення кар'єрів</i>	106055,10	146085,70	146588,50	154615,90	153658,80	1,38	1,00	1,05	0,99	1,45
<i>Переробна промисловість</i>	716400,60	868392,40	889496,60	836571,70	809453,40	1,21	1,02	0,94	0,97	1,13
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	193055,60	222387,80	254459,90	261783,70	254991,70	1,15	1,14	1,03	0,97	1,32
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	8425,40	9679,30	9867,10	9686,20	10069,50	1,15	1,02	0,98	1,04	1,20
Виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність	27128,80	31865,90	34297,80	36109,70	40129,20	1,17	1,08	1,05	1,11	1,48
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	75004,10	77783,40	63129,50	48905,40	44014,70	1,04	0,81	0,77	0,90	0,59
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	35503,00	57315,20	60011,10	52099,10	46807,70	1,61	1,05	0,87	0,90	1,32
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	7404,30	8888,10	10465,40	12215,00	14403,70	1,20	1,18	1,17	1,18	1,95
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	46629,10	56624,30	59767,10	59698,80	56423,20	1,21	1,06	1,00	0,95	1,21
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин та устаткування	200635,80	242525,90	223832,50	208225,40	227547,40	1,21	0,92	0,93	1,09	1,13
Машинобудування	99270,50	133469,00	143533,10	117301,90	94088,40	1,34	1,08	0,82	0,80	0,95
виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	7008,40	11747,30	8014,30	7637,30	7254,30	1,68	0,68	0,95	0,95	1,04
виробництво електричного устаткування	16193,40	17332,30	22800,30	22353,90	19303,40	1,07	1,32	0,98	0,86	1,19
виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	31222,40	38474,20	38682,70	36130,30	29713,20	1,23	1,01	0,93	0,82	0,95
виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	44846,30	65915,20	74035,80	51180,40	37817,50	1,47	1,12	0,69	0,74	0,84
Виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування	23344,00	27853,50	30133,10	30546,50	20977,90	1,19	1,08	1,01	0,69	0,90
<i>Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря</i>	221808,40	295164,80	344067,10	342352,80	217099,60	1,33	1,17	1,00	0,63	0,98
<i>Водопостачання; каналізація, поводження з відходами</i>	21586,40	22244,70	20528,00	20589,70	15380,60	1,03	0,92	1,00	0,75	0,71

Джерело: [1]

У той самий час необхідно відмітити, що за останні роки відбулося зростання обсягів виробництва продуктів харчування за одночасного зниження частки енергопостачання. Загалом, існуюча структура виробництва є неоптимальною, оскільки країна спеціалізується переважно на виробництві продукції з низьким ступенем переробки,

тому для розвитку вітчизняного господарства необхідною є системна трансформація промислового комплексу країни.

Зважаючи на те, що необхідність трансформації економічної системи України є беззаперечною, доцільним є не впровадження поверхових заходів, які будуть спрямовуватися виключно на вирішення поточних проблем, а реалізація комплексних змін, націлених на побудову якісно нової моделі національного господарства.

Очевидним є те, що сьогодні держава не має можливості самотужки здійснити перебудову економічної системи — основні заходи, які повинні реалізовуватися у даній сфері лягають на підприємства, тоді як держава отримує в даному випадку роль керуючого, який встановлює правила гри та слідкує за їх дотриманням. Без реалізації нагальних заходів, покликаних привести виробничі процеси та якість продукції до міжнародних стандартів, рівень національної конкурентоспроможності і надалі знижуватиметься, що вказує на необхідність конструктивного діалогу держави та бізнесу для вироблення взаємовигідних умов перебудови економіки. Лишу у випадку дотримання обома сторонами своїх зобов'язань можливою стане реалізація у країні докорінних змін, які призведуть до посилення позицій України на світових ринках.

Практика вказує, що за роки незалежності України було реалізовано кілька спроб формування екологічної політики. Ідеї, покладені в її основу, є достатньо цікавими, втім механізм реалізації урядових ініціатив були визначені недостатньо чітко, що і обумовило декларативний характер існуючих документів.

За нинішніх умов на ринках економічного розвинутих країн висока екологічна конкурентоспроможність підприємства є гарантом одержання високого прибутку в ринкових умовах. При цьому підприємство має за мету досягти такого рівня конкурентоспроможності, що допомагав би їй вижити протягом тривалого періоду. З огляду на це, еколого-орієнтований розвиток промислового комплексу має передбачати сукупність дій як самого підприємства, так і держави для систематичного вдосконалення екологічних параметрів продукції, постійного пошук нових каналів збуту, нових груп покупців, шляхів поліпшення сервісу, реклами.

Сьогодні промислове виробництво здійснюється в нових ринкових умовах. У своїй господарській діяльності виробники мають приймати не тільки рішення щодо виробництва й ефективності організації виробничого

процесу, але й управлінські рішення, в тому числі про реалізацію виробленої продукції. Це, в свою чергу, вимагає розвитку системи збуту продукції, обмежуючим фактором чого виступає на сьогодні обмеженість у фахівців сфери екологічного бізнесу та зокрема маркетингу.

Перш за все, слід відзначити, що збут екологічної продукції визначається її особливістю, яка полягає у тому, що, з одного боку, товари, виготовлені з застосуванням зелених технологій, є товарами з високим рівнем попиту, а з іншого боку, така продукція зазвичай є дорожчою, тому без належних маркетингових зусиль продати її досить важко. Тому сьогодні одним із завдань держави має стати впровадження в Україні програм підготовки фахівців у сфері зеленого бізнесу навіть якщо така спеціалізація підготовки не вписується в існуючі стандарти.

За останні роки значна кількість українських підприємств (особливо тих, що працюють у сфері малого та середнього бізнесу, освоїли інтенсивні технології виробництва, почали використовувати якісне обладнання та обробні технології, що привело до збільшення обсягів виробництва якісної продукції, що спрямовується на експорт. При цьому на внутрішньому ринку така продукція є, зазвичай, неконкурентоспроможною, через її високу ціну, що призводить до ситуації. За якої на внутрішньому ринку, за умови наявності передумов для виробництва якісної продукції, ми споживаємо імпортні аналоги, які за своїми параметрами поступаються вітчизняним товарам. Виникає ситуація, за якої екологічна продукція характеризується зовнішньою міжнародною конкурентоспроможністю, але у той самий час не є внутрішньо конкурентоспроможною – зазначений парадокс свідчить про невідповідність структури виробництва інтересам внутрішнього споживача та вимагає від держави дій для забезпечення підтримки внутрішнього споживання якісної вітчизняної продукції шляхом введення експортних квот або ж надання пільг підприємствам для купівлі екологічної вітчизняної продукції, що використовується для проміжного споживання.

Щоб завоювати зарубіжний ринок, промисловим підприємствам доцільно застосовувати стратегію інтегративного росту, при цьому головну роль в даному процесі можуть відігравати як малі та середні підприємства, які є більш мобільними, і, відповідно, більш сприйнятливими до нових технологій, так і великі компанії, які, проте, потребують повного оновлення та модернізації, коштів на що а ну у самих підприємств, а ні у держави сьогодні немає. При цьому завданням держави залишається створення передумов для ефективного розвитку

інфраструктури, що забезпечить доставку якісної продукції до споживача. Важливою функцією уряду є також реалізація загальної екологічної політики для підготовки споживачів до сприйняття нової якісної продукції.

У сучасних умовах трансформації економіки України, характерною особливістю якої є диспропорція розвитку попиту і пропозиції на ринку, винятково важливе значення має розробка економічного механізму формування і забезпечення ефективного функціонування системи збуту екологічної продукції. Адже нині ринкові відносини дедалі більше стають основними чинниками регулювання виробництва цієї продукції, впливають на рівень і динаміку цін та інші показники ефективності. Потенціал екологічного виробництва промислової продукції залишається нереалізованим з причин довготривалого становлення вітчизняного ринку. Це вимагає визначення особливостей та опрацювання обґрунтованих рекомендацій щодо його формування та розвитку.

На наш погляд, роль держави у процесі екологізації виробництва повинна полягати не у прямому фінансуванні купівлі екологічного обладнання, а у створенні передумов для його купівлі та ефективного використання. Зокрема, в умовах відсутності достатніх фінансових ресурсів, доцільним буде створення механізму отримання пільгових банківських кредитів на купівлю інноваційного обладнання, впровадження «податкових канікул» для компаній, які виробляють продукцію за новими стандартами, активізація інформаційної роботи тощо. Реалізація таких заходів дозволить, з одного боку, зацікавити бізнес у процесах екологізації, а з іншого — полегшити вітчизняним компаніям процес адаптації продукції до міжнародних стандартів.

Висновки. В умовах перманентної кризи, в якій перебуває протягом останніх років вітчизняна економіка, особливого значення набуває формування в державі інструментів, спроможних стимулювати розвиток ефективного виробництва товарів та послуг, конкурентоспроможних не лише в серединці країни, але і за її межами.

Одним з напрямів державної політики сьогодні має стати екологізація промислового комплексу, оскільки в умовах, що склалися, продукція вітчизняного виробництва не може конкурувати з європейськими аналогами через її невідповідність міжнародним вимогам та стандартам. Будучи у той самий час неконкурентоспроможною за ціною на азійських ринках, українська продукція по суті лигається об'єктом виключно внутрішнього

споживання, що в умовах стагнації виробництва призводить до подальшого загострення економічних проблем.

Основним бар'єром на шляху екологізація є виробництва є висока вартість нововведень у даній сфері. Ані вітчизняні компанії, ані держава самотужки не можуть здійснити переоснащення, необхідне для виробництва якісно нової продукції. Тому рішення існуючої проблеми полягає на наш погляд у формуванні дієвого механізму державно-приватного партнерства, за якого держава створюватиме передумови для реалізації підприємствами нововведень, тоді як самі компанії будуть впроваджувати інновації, користуючись пільгами від держави.

Попри те, що у вітчизняній економіці сьогодні достатньо проблем, які потребують нагального вирішення, екологізація виробництва має стати одним з ключових орієнтирів держави, оскільки без докорінної перебудови промислового комплексу можливим є лише короткострокове вирішення існуючих проблем, тоді як підвищення конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі вимагає приведення української продукції до міжнародних стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сайт державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
2. Жамойда Олексій Анатолійович. Організація управління конкурентоспроможністю промислових підприємств: монографія / Донецький національний ун-т економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. — Донецьк : [ДонНУЕТ], 2009. — 319 с.
3. Кирчата Ірина Миколаївна, Поясник Георгій Володимирович. Управління конкурентоспроможністю підприємства в глобальному середовищі: монографія / Харківський національний автомобільно-дорожній ун-т. — Х. : ХНАДУ, 2009. — 160 с.
4. Гирусов Э.В. Экология и экономика природопользования / Э.В. Гирусов. – М.: Юнити. – 2013. – 519 с.
5. Коніщева Н.Й. Демографічні наслідки розвитку економічних промислових регіонів / Н.Й. Коніщева // Економічний вісник Донбасу. – 2008. - №2. - с. 4-11.
6. Чигрин О.Ю. Підходи до екологізації інноваційного підприємництва / О.Ю. Чигрин // Механізм регулювання економіки – 2008. - №3. – с. 55 – 61
7. Фущенко В.П. Екологізація виробництва як чинник підвищення конкурентоспроможності економіки / В.П. Фущенко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/18_NiIN_2007/Economics/22417.doc.htm
8. Дубовіч І.А. Теоретико-методологічні та практичні засади глобальної екологізації економіки / І.А. Дубовіч // Актуальні проблеми сьогодні. – Львів., РВВ НЛТУ України. – 2008. – с. 31.-35.